

Vjerska praksa i strukture crkvenoga djelovanja u zemljama srednje i istočne Europe

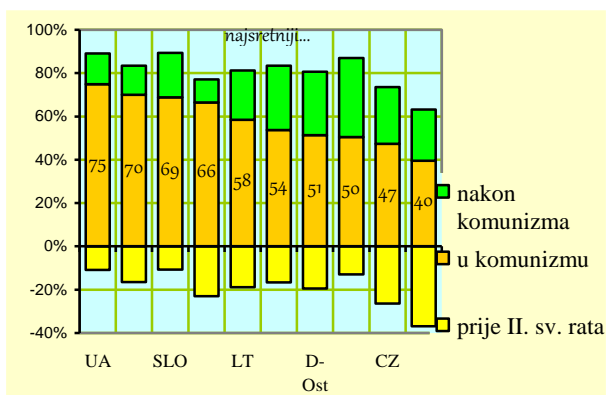
Paul M. Zulehner, Beč

NOSTALGIJA ZA KOMUNIZMOM

Euforija preokreta je nestala. Deset godina nakon preokreta u postkomunističkim tranzicijskim zemljama istočne (srednje) Europe prisutna je znatna nostalgija za komunizmom. Ona je osobito jaka kod onih ljudi koji nemaju stalna zaposlenja: Je li važniji kruh od slobode (kardinal Miroslav Vlk)? Nostalgija je naprotiv mala među gospodarskim dobitnicima preokreta, ali i kod onih koji su u komunizmu bili zapostavljeni, kao primjerice vjernici.

TRANZICIJSKE ZEMLJE U LABILNOM STANJU

Nostalgija za komunizmom različita je od zemelje do zemlje. No rijetke su zemlje u kojima većina pučanstva razdoblje komunizma ne smatra najsretnijim. Za daljni razvoj važno je da je nostalgija za komunizmom kod sasvim mlade generacije osjetno niža od prosjeka za pučanstvo.

Crtež 1

PREKID

Kako god izgledala ta nostalgija, izvjesno je da je komunističko razdoblje grubo prekinulo društveni, a time i religiozno-crkveni razvitak.

Tijekom toga "prekida" nanosena je šteta i religioznoj kulturi mnogih istočnoeuropskih i srednjoeuropskih zemalja.

Studija *Aufbruch* iznosi na vidjelo razmjere te narušenosti. *Aufbruch* je istraživački projekt na kojemu interdisciplinarno surađuju timovi iz deset postkomunističkih zemalja (Litve, Poljske, Ukrajine, Istočne Njemačke, Češke, Slovačke, Mađarske, Rumunjske [Transilvanije], Slovenije i Hrvatske). Reprezentativna istraživanja za svaku zemlju provedena su 1997./98. Osim prikaza stanja za Crkve (s težištem na Katoličkoj crkvi) kvalitativno se obrađuje 15 podtema. Rezultati su dostupni javnosti u publikacijskom nizu od devet svezaka pod naslovom "Bog nakon komunizma" (Schwaberverlag, Ostfildern; već su izišla četiri sveska).

Ovdje ćemo iznijeti rezultate kvantitativnog ispitivanja.

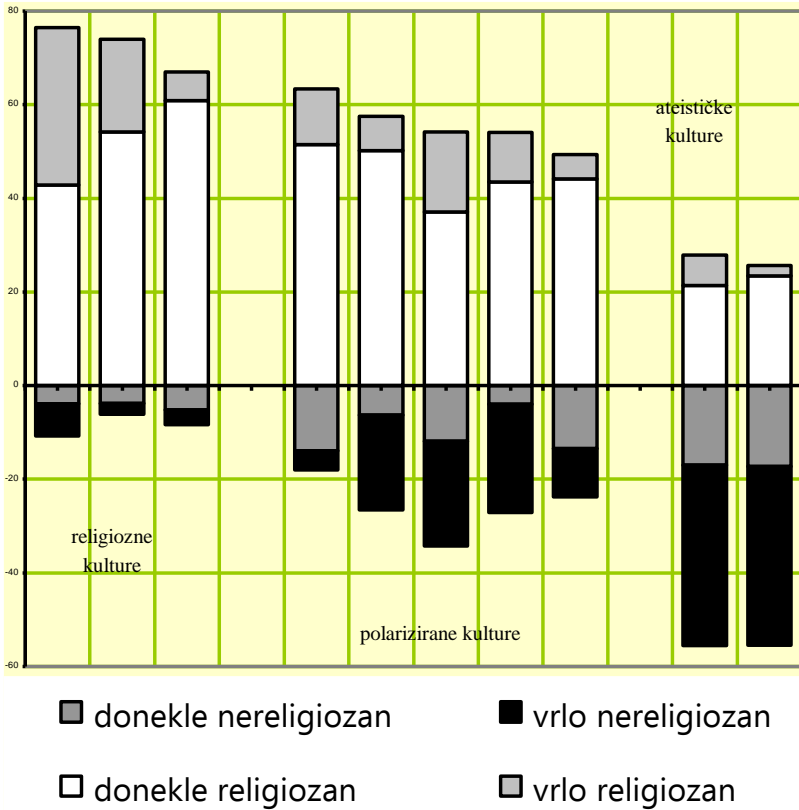
RELIGIOZNA KULTURA I NJEZINO NARUŠAVANJE

S jedne strane valja nam prikazati naslijeđenu religioznu kulturu. Istodobno treba rasvijetliti u kojoj je mjeri agresivni komunistički režim u nastupu prema vjeri i Crkvi mogao promijeniti religioznu kulturu u pojedinačnim zemljama.

RAZNOLIKOST ZEMALJA

Prvi važan rezultat jest silna razlika između deset istraživanih zemalja. Pomoću socio-religioznih pomagala mogu se razlikovati tri tipa zemalja:

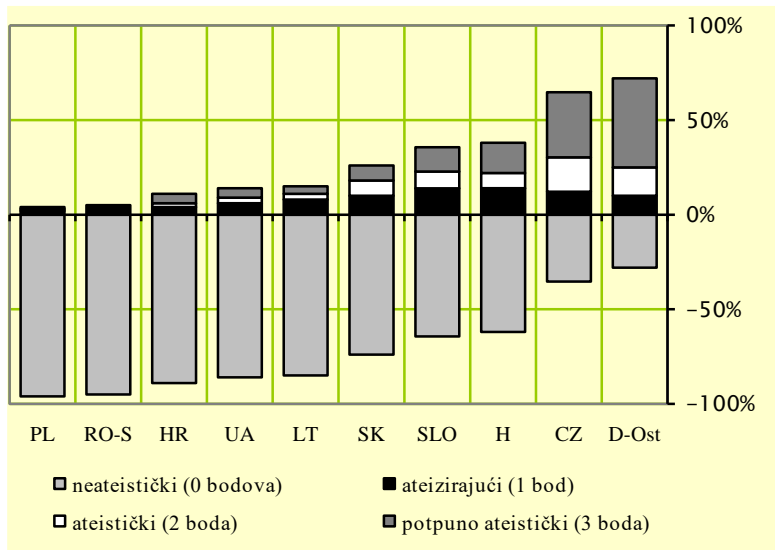
- religiozne kulture (u kojima visoku vrijednost ima religioznost i crkvenost: ovdje spadaju Hrvatska, Poljska, Rumunjska i Litva);
- polarizirane kulture (sa snažnim religiozno-crkvenim i ateističkim udjelom: Slovačka, Mađarska, Slovenija);
- ateističke kulture (s velikim ateističkim udjelima: ovdje spadaju Češka i Istočna Njemačka).

Crtež 2

UDIO ATEISTA

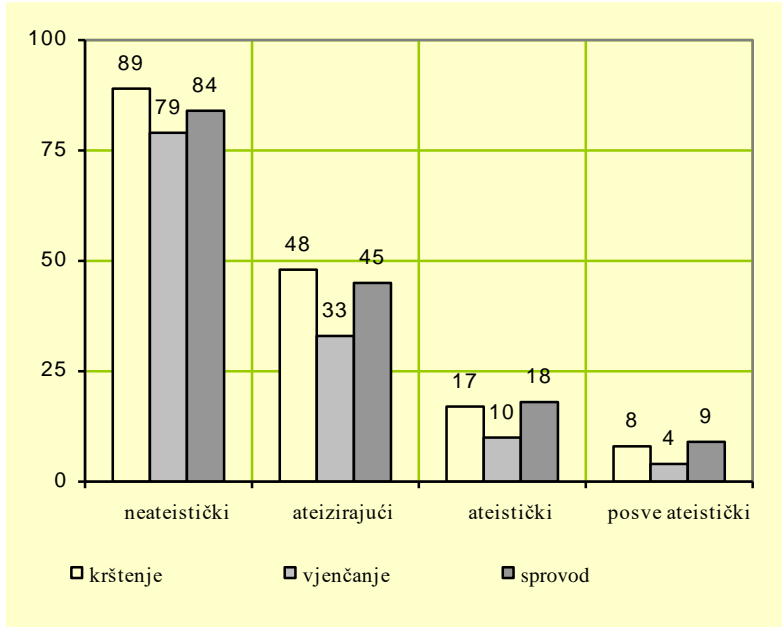
Udio ateista sukladan je religioznoj matrici. U empirijskoj studiji uspjelo nam je istražiti ateiste u većem broju. Važno je istaknuti da je ateizam kao i religioznost fenomen čija je uvjerljivost "stupnjevita". Osim religioznih osoba ima ateizirajućih, ateističkih i posve ateističkih.

Crtež 3

VJERSKI OBREDI U ŽIVOTNIM PREKRETNICAMA

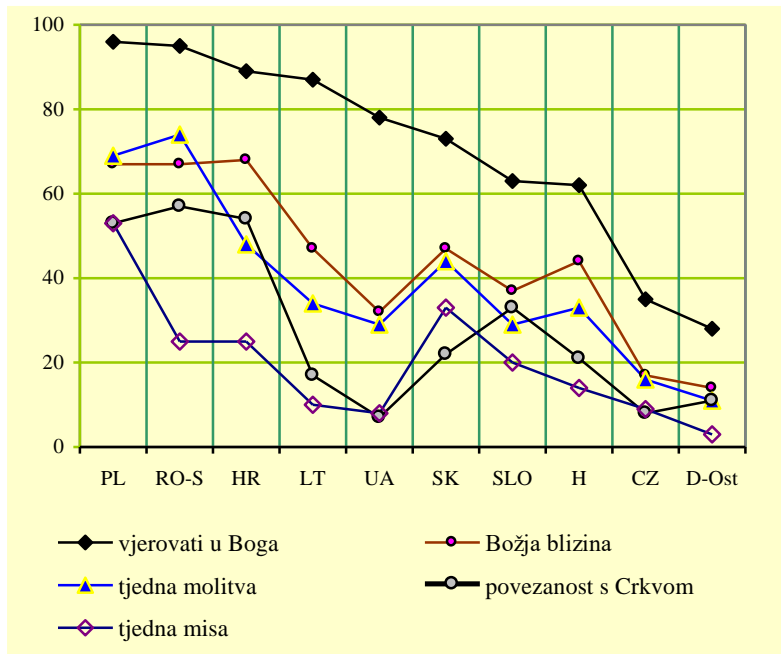
Ova tri tipa ateista imaju vrlo različite vrijednosti s obzirom na stavove prema tradicionalnim socio-religioznim aspektima, primjerice, s obzirom na pitanje žele li crkvene obrede na životnim prekretnicama. I sami ateisti žele obrede. To znači da se ateizam događa na kognitivnoj (kulturalnoj) razini, a rituali sežu u dubinske slojeve pojedinačne osobe.

Crtež 4

ODLUČUJUĆA JE BOŽJA BLIZINA

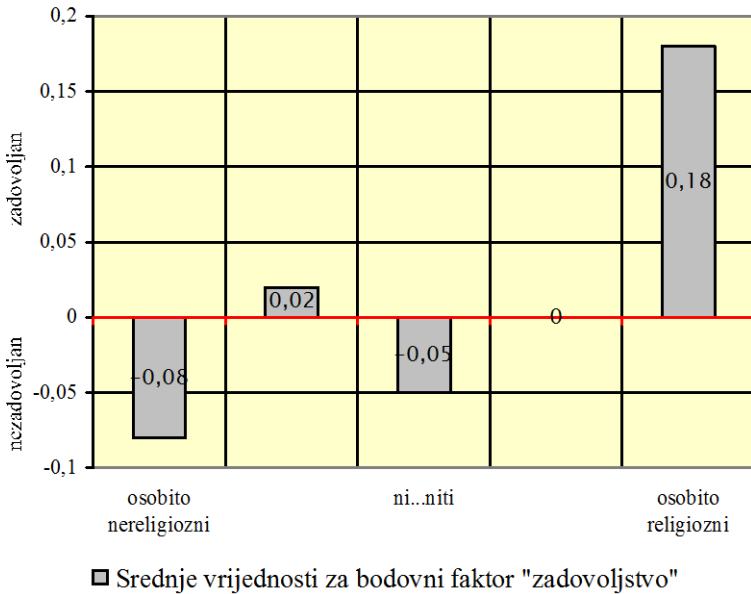
Spoznajna strana vjere je od manje važnosti negoli egzistencijalna dimenzija iskustva Božje blizine. Iskustvo ima mnogo veću prognostičku vrijednost za druge socio-religiozne stavove u odnosu na znanje o Bogu.

Crtež 5

RELIGIOZNOST ČINI ČOVJEKA ZADOVOLJNIJIM

Za opće životno zadovoljstvo jaka religioznost pokazuje se poticajnom. Vrlo religiozni ljudi zadovoljniji su od nereligioznih.

Crtež 6

SVAKA ZEMLJA JE POSEBAN SLUČAJ

Unatoč četrdeset godina komunističke vladavine i njezine srodne politike prema religiji i Crkvi (s vrlo različitim fazama) socio-religiozno je stanje u pojedinačnim zemljama vrlo različito. Pitamo se kako se mogu objasniti te razlike. U tome nam mogu pomoći sljedeća razmišljanja:

Zemlje su različite u socio-religioznom pogledu...

- zbog svoje povijesti i kulture;
- zbog oblika komunizma u njegovim različitim fazama;
- zbog različitog stupnja moderniteta;
- zbog povijesti Crkve u dotičnoj zemlji;
- zbog različitih konfesija;
- zbog osoba u vodstvu;
- zbog različite snage vjere ljudi u dotičnoj zemlji.

PRISUTNOST MODERNITETA

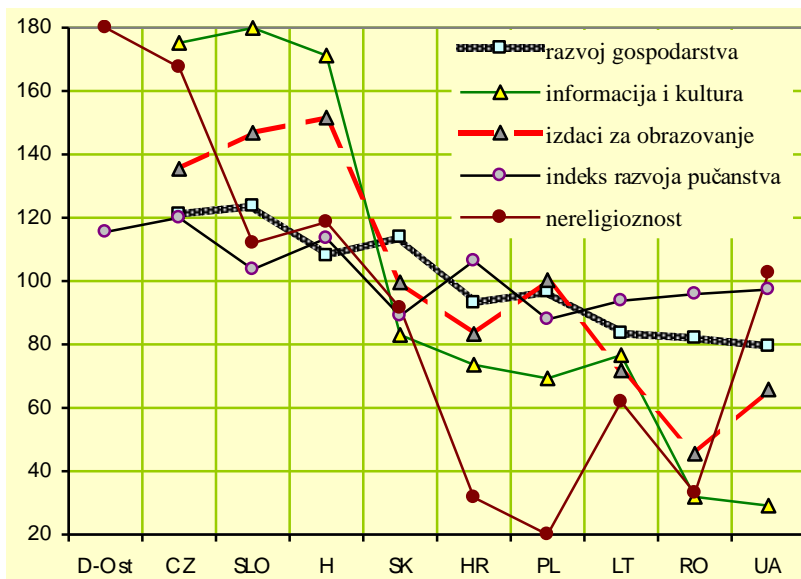
Stupanj raširenosti moderniteta u jednoj zemlji, koji se može ustanoviti pomoću mnogih pokazatelja, ima očito značenje za snagu religije u dotičnoj kulturi. Zemlje sa snažno prisutnim modernitetom imaju manju razinu religioznosti od onih koje su manje modernizirane.

To поближе znači:

▣ da komunističko ugnjetavanje religije nipošto ne pruža jedino objašnjenje za religiozno stanje;

▣ da je modernitet kao faktor koji mijenja religioznost djelotvoran i nakon kraja komunizma.

Pritom ne smijemo previdjeti da se modernitet sastoji osobito u pluralizaciji i da najnovije studije o porastu sekularizacije pokazuju da svaki modernitet ne povlači za sobom i sekularizaciju (*Desecularization*, hr.v. Peter L. Berger, 2000.)

Crtež 7

RELIGIOZNI RAZVITAK

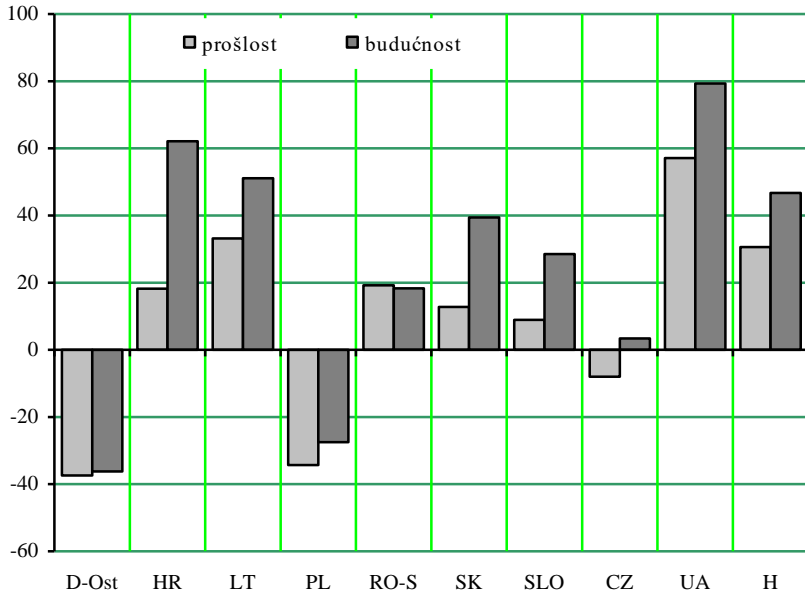
PORAST I OPADANJE RELIGIOZNOSTI

U većini zemalja srednje (istočne) Europe ljudi pretpostavljaju da je u prošlih pet godina stanje s religijom išlo nabolje i da će taj trend potrajati i u sljedećih pet godina.

Očekivano religiozno buđenje bit će čimbenik socijalnog ozdravljenja i kulturnog identiteta.

Naslučivani trend ide u prilog religiji i crkvama - ali ne automatski. Crkvama se pruža prilika da se repositioniraju i istodobno iznutra preustroje (prikladna "modernizacija").

Neizvjesno je hoće li religiozno buđenje, koje se u nekim zemljama događa prije vala moderniteta, izdržati očekivanu modernizaciju ovih zemalja.

Crtež 8

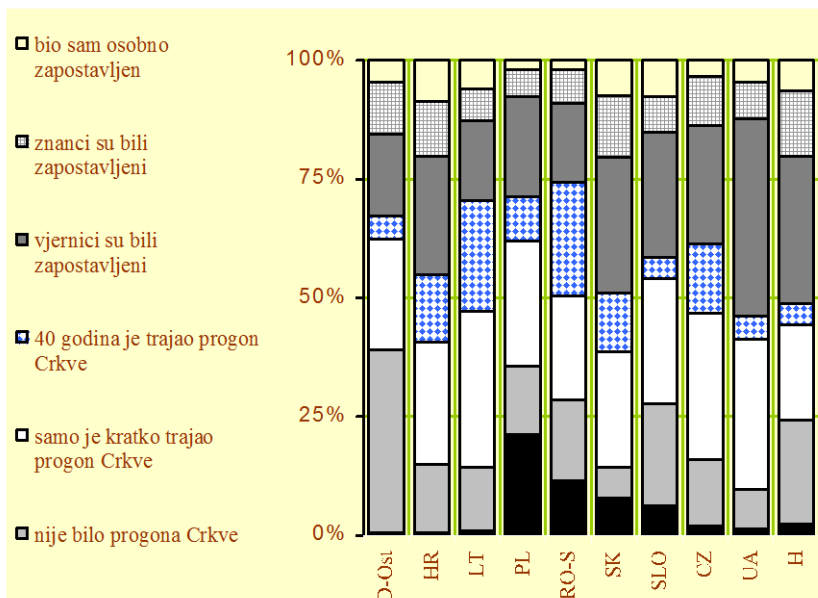
SOCIJALNO I OBRAZOVNO ZAPOSTAVLJANJE RELIGIOZNIH

Komunistička politika prema religiji nije samo utjecala na religioznu kulturu. Ona je također suoblikovala životne sudbine vjernih članova Crkve.

ISKUSTVA PROGONA

Na temelju ove studije može se prvi put diferencirano iznijeti u kojoj su mjeri vjernici proganjeni. Pritom je upadljivo da u pojedinačnim zemljama ima ipak znatan dio pučanstva koje kaže da uopće nije bilo progona Crkve i vjere.

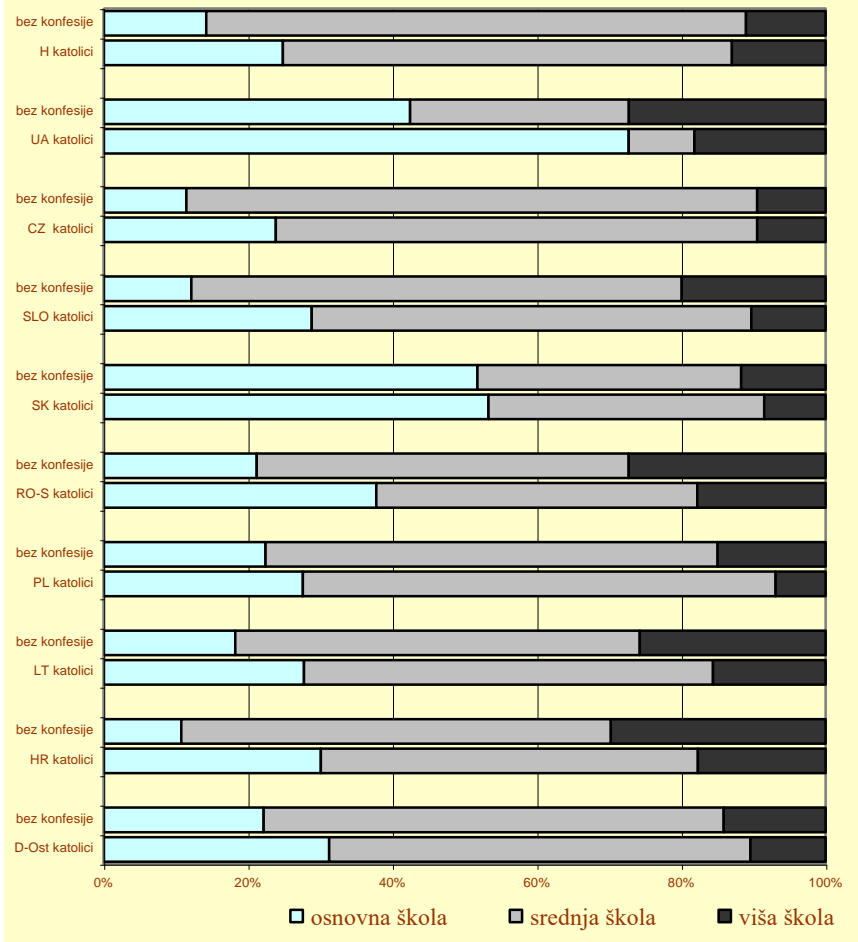
No znatan je udio onih koji su ili sami bili ograničeni u pravima ili poznaju one koji su bili diskriminirani.

Crtež 9

OBRAZOVNA RAZINA KATOLIKA

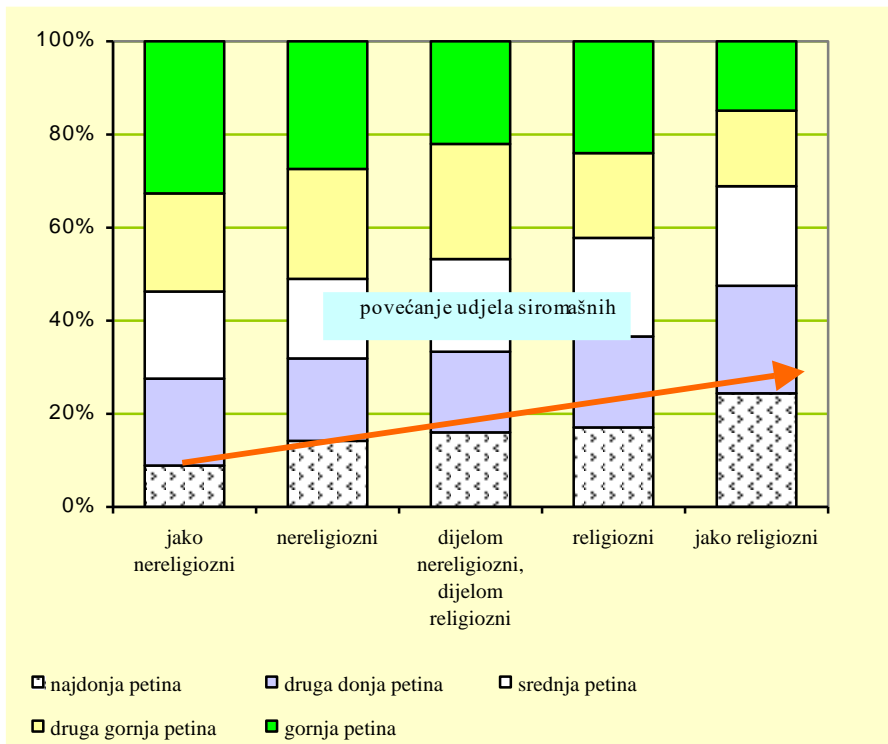
Prvi oblik zapostavljenosti (=diskriminacije) jest zapostavljenost u obrazovanju vjernika. Tijekom najdužeg vremena komunističke vladavine vjernicima je bio zabranjen pristup višoj naobrazbi, a time i ključnim mjestima.

Crtež 10

NERAVNOPRAVNOST U ODNOSU NA PRIHODE

Zapostavljenost u naobrazbi imala je za posljedicu i zakinutost u odnosu na dohodak. Vjernici spadaju više u siromašnije slojeve zemalja koje smo istraživali.

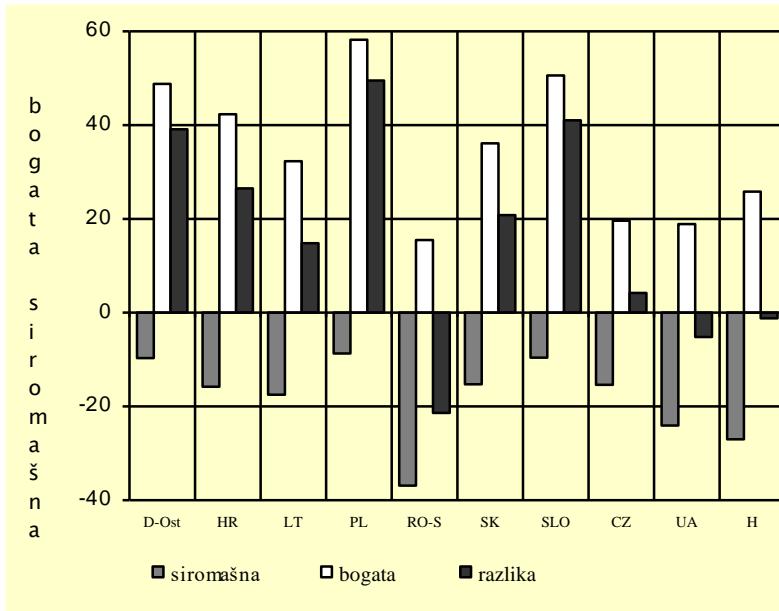
Crtež 10

POIMANJE CRKVE - OČEKIVANJA OD CRKVE

Komunizam je nastojao utjecati na predodžbu ljudi o Crkvi. S Crkvom su bile povezane negativne asocijacije, da je bogata, moćna, feudalna, neprijateljska prema narodu, opijum za narod.

SIROMAŠNA ILI BOGATA CRKVA

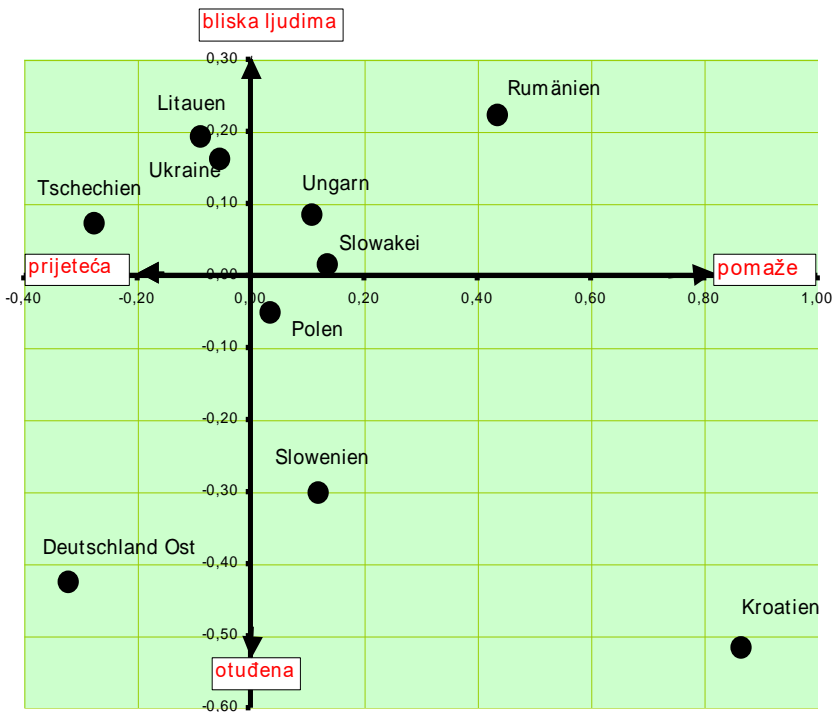
Predodžba o bogatoj Crkvi u većini je zemalja čvrsto ukorijenjena u svijesti ljudi.

Crtež 11

CRKVA: BLISKA ČOVJEKU - POMAŽE

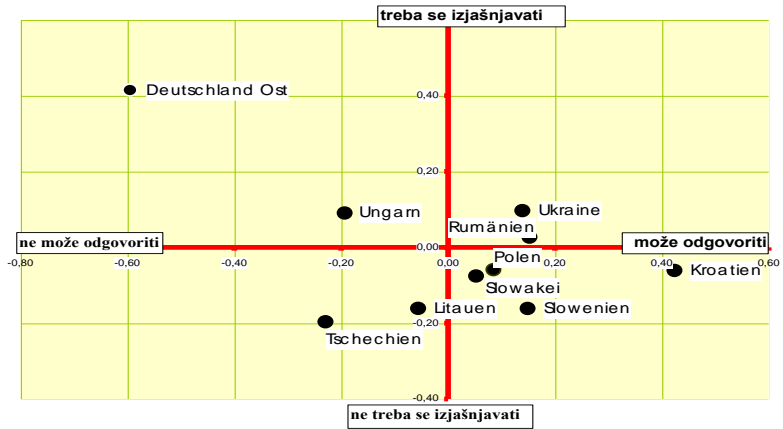
Nakon četrdeset godina komunizma i nekoliko godina poslije preokreta Crkvu se ne doživljava u svim zemljama jednako bliskom ljudima i onom koja pomaže, kako bi se to moglo očekivati prema shvaćanju same Crkve.

Crtež 12

DAVATI ODGOVORE - IZJAŠNjavATI SE

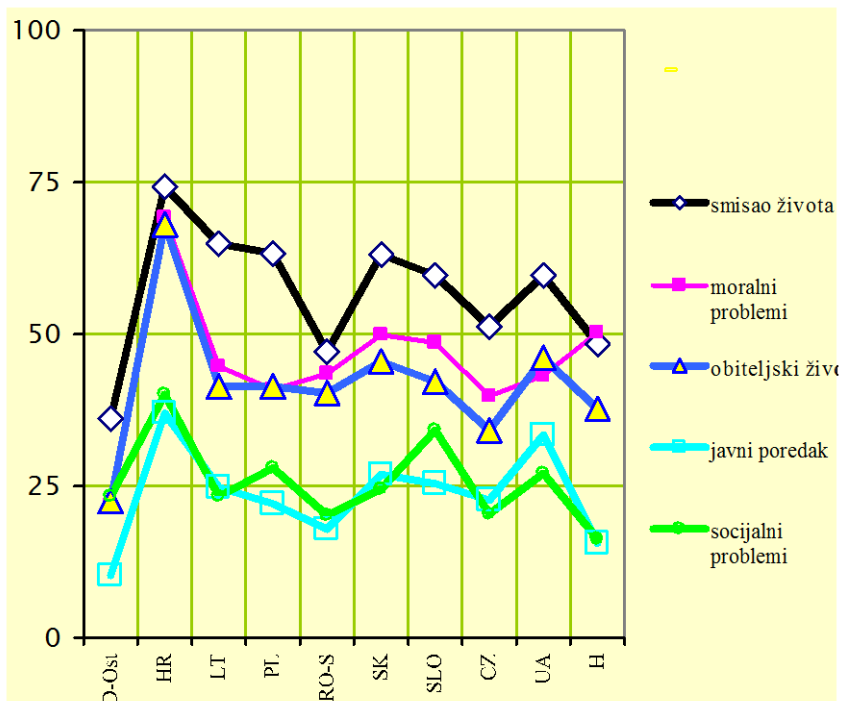
Zemlje se međusobno razlikuju s obzirom na pitanje može li Crkva dati odgovor na važna životna pitanja, i - što nije isto - treba li se ona o tim pitanjima zaista izjasniti.

Crtež 13

PRIVATIZACIJA CRKVE

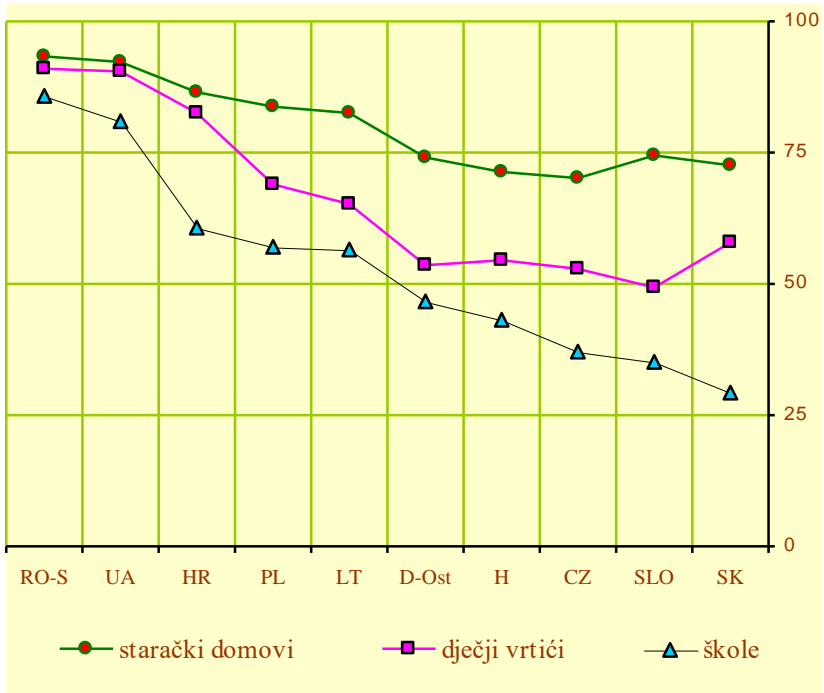
Očekivanja da Crkva daje odgovore odnose se ponajprije na privatno područje (smisao života, zatim moral i obiteljski život). Glede javnoga područja i socijalnih problema kod ispitanika su mala očekivanja od Crkve.

Crtež 14

SOCIJALNE USTANOVE CRKVE

U mnogim zemljama pozitivno se vrednuju crkvene socijalne ustanove: starački domovi, dječji vrtići, škole. Glede škola u nekim postkomunističkim zemljama postoje snažni otpori u pučanstvu.

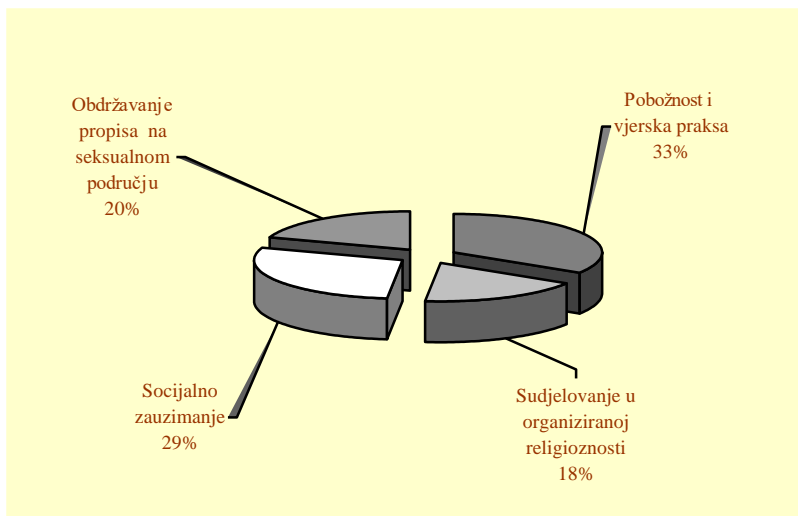

Crtež 15

BITI KRŠĆANIN

Kakva je slika kršćanina nakon četrdeset godina nekršćanske indoktrinacije? U središtu su privatna pobožnost i vjerska praksa, zatim slijedi socijalni angažman.

Obdržavanje propisa u seksualnom području oblikuje sliku kršćanina u 20 posto ispitanika. Sudjelovanje u organiziranoj religioznosti je s 18 posto na posljednjemu mjestu. Biti kršćanin nosi pečat privatnosti i osobnosti. S njim se u vezu dovodi ljubav prema bližnjemu. Utjecaj kršćanske vjere na javnost i odnos pojedinačne osobe prema Crkvi je drugo-razredan.

Crtež 16

BUĐENJE CRKVE: REPOZICIONIRANJE

Svrha istraživačkog projekta Aufbruch nije samo ispitati socio-religiozno stanje. Ne ide ni samo za tim da sačuva u pamćenju mnoga sjećanja na postupanje komunističkih vlasti-držaca prema crkvama i kršćanima.

Rezultati istraživanja trebali bi pored ostalog pridonijeti odgovornom repozicioniranju crkava.

Crkve (ali i oni koji imaju političku odgovornost) stoje pred izazovom. Valja tražiti novo mjesto i ulogu crkava u

društvu nakon godina prisilne getoizacije. Toj novoj društvenoj prisutnosti treba prilagoditi i unutarnji crkveni ustroj. Rečeno riječima Koncila: treba ključne dokumente *Gaudium et spes* i *Lumen gentium* “nastaviti dalje ispisivati” (u smislu primjene logike Koncila u promijenjenim povijesnim i društvenim uvjetima).

DRUŠTVENI POLOŽAJ

Cilj je repozicioniranja (= novog mjesta i uloge) u novim tranzicijskim društvima degetoizacija.

Izići iz geta znači:

- ▣ poticati inteligenciju
- ▣ stvarati nove strukture za društvenu prisutnost (laičke udruge; mediji, obrazovanje, politika ...).

OBNOVA UNUTARNJEG USTROJA

Cilj je obnove unutarnjega crkvenog ustroja fleksibilna crkvena organizacija, koja je primjerena ne samo koncilskim smjernicama nego istodobno i socio-kulturnim potrebama (“znakovima vremena”).

Obnova unutarnjega crkvenog ustroja čini Crkvu u postkomunističkim tranzicijskim zemljama ustrojstveno suvremenijom, modernijom: To znači:

- više sudioničkom (participirajućom)
- manje usredotočenom na kler
- s novom ulogom žena
- samofinancirajućom
- s poosobljenom i umreženom vjerom.

Podaci o izdanjima pod naslovom:

“Gott nach dem Kommunismus” (hg. v. Zulehner, Paul M. / Tomka, Miklós / Toš, Niko)

Tomka, Miklós / Zulehner, Paul M.: *Religion in den Reformländern Ost(Mittel)Europas*, Band 1, Ostfildern, 1998.

Tomka, Miklós / Zulehner, Paul M.: *Religion im gesellschaftlichen Kontext in den Reformländern Ost(Mittel)Europas*, Band 2, Ostfildern, 1999.

Zur Lage von Religion und Kirche: Ungarn, Litauen, Slowenien, Band 3, Ostfildern, 2000.

Zur Lage von Religion und Kirche: Kroatien, Tschechien, Polen, Band 4, Ostfildern, 2001.

Zur Lage von Religion und Kirche: Ukraine, Slowakei, Siebenbürgen, Band 5, Ostfildern, 2001.

Zur Lage von Religion und Kirche: Ostdeutschland, Band 6, Ostfildern 2001.

Qualitative Studie: Band 7+8, Ostfildern

Máté-Tóth, András / Miklusczyk, Pavel: *Nicht wie Milch und Honig. Unterwegs zu einer Pastoraltheologie Ost(Mittel)Europas*, Band 9, Ostfildern, 2000.

S njemačkog preveo Nediljko A. Ančić